

• Kloosterlaan 138 — (NL) 4811 EE BREDA — T: +31 (0)76 5 14 19 28

T/F: +32 (0)3 2388166 • E: bureau@lokaal.org — H: www.lokaal01.org

SEPTEMBER 2002

N° 9.01

Het periodieke cahier is de Theoretische Ruimte van
Lokaal 01 met als auteur in de eerste tien afleveringen
Erik Hagoort

— losse nummers
€ 2,50 (exclusief eventuele verzendkosten)

— abonnement
maak € 22,50 over op
— (voor Nederland) girorekening 5123878
— (voor België) postcheque 000 1699531 91
ten name van Stichting Lokaal 01
onder vermelding van "ThRu"

F: +31 (0)76 5 20 71 24 • Provinciestraat 287 — (B) 2018 ANTWERPEN

Huijer & Hagoort

Waarom wilde je doorlopen bij het werk van Jacob Bee?

Het stond me tegen.

Hoezo?

In een bos heb ik geen zin om in een spiegel te kijken.

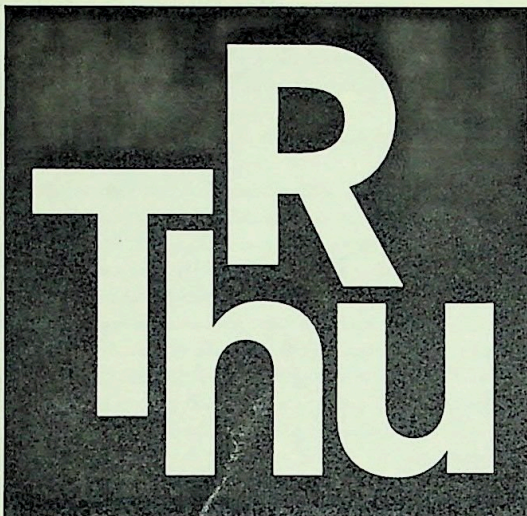
Vond je het niet mooi, dat spiegelende dak?

Daar gaat het niet om. Als ik in een bos loop, wil ik die confrontatie met mezelf niet. Het heeft te maken met identiteit. Door in een spiegel te kijken, realiseer ik me dat ik iemand ben, een persoon die naar zichzelf kan kijken en die door anderen kan worden bekeken. Wandelend door een bos wil ik mezelf niet als identiteit ervaren.

Dan ga je op in de natuur?

Nee, dan raak ik juist naar binnen gekeerd. Datervaarde ik ook op het St. Anna terrein, wandelend in het bos waar vroeger de patiënten een ommetje mochten maken. Ik vond dat prettig. Maar door die spiegels werd ik opeens weer gedwongen naar mezelf te kijken. Als kunstwerk was het raak gekozen. Want de psychiatrie doet dat ook: gekken moeten eerst naar zichzelf leren kijken, zichzelf leren zien als gestoorde en patiënten. In die confrontatie met zichzelf hebben ze soms helemaal geen zin, net zoals ik tijdens onze wandeling.

• Kloosterlaan 138 — (NL) 4811 EE BREDA — T: +31 (0)76 5 14 19 28

T/F: +32 (0)3 2388166 • E: bureau@lokaal.org — H: www.lokaal01.org

SEPTEMBER 2002

N° 9.01

Het periodieke cahier is de Theoretische Ruimte van Lokaal 01 met als auteur in de eerste tien afleveringen Erik Hagoort

— losse nummers
€ 2,50 (exclusief eventuele verzendkosten)

— abonnement
maak € 22,50 over op
— (voor Nederland) girorekening 5123878
— (voor België) postcheque 000 1699531 91
ten name van Stichting Lokaal 01
onder vermelding van "ThRu"

F: +31 (0)76 5 20 71 24 • Provinciestraat 287 — (B) 2018 ANTWERPEN

Huijer & Hagoort

Waarom wilde je doorlopen bij het werk van Jacob Bee?

Het stond me tegen.

Hoezo?

In een bos heb ik geen zin om in een spiegel te kijken.

Vond je het niet mooi, dat spiegelende dak?

Daar gaat het niet om. Als ik in een bos loop, wil ik die confrontatie met mezelf niet. Het heeft te maken met identiteit. Door in een spiegel te kijken, realiseer ik me dat ik iemand ben, een persoon die naar zichzelf kan kijken en die door anderen kan worden bekeken. Wandelend door een bos wil ik mezelf niet als identiteit ervaren.

Dan ga je op in de natuur?

Nee, dan raak ik juist naar binnen gekeerd. Datervaarde ik ook op het St. Anna terrein, wandelend in het bos waar vroeger de patiënten een ommetje mochten maken. Ik vond dat prettig. Maar door die spiegels werd ik opeens weer gedwongen naar mezelf te kijken. Als kunstwerk was het raak gekozen. Want de psychiatrie doet dat ook: gekken moeten eerst naar zichzelf leren kijken, zichzelf leren zien als gestoorde en patiënten. In die confrontatie met zichzelf hebben ze soms helemaal geen zin, net zoals ik tijdens onze wandeling.

Je spreekt als recht geaarde Foucaultiaanse.

Nee hoor, ik deel weliswaar nog steeds Michel Foucaults argwaan jegens normalisering, maar op meerdere punten heb ik afstand genomen van zijn denkbeelden. Als filosoof van de geneeskunde heb ik zes jaar geleden in mijn proefschrift Foucaults bestaansethiek besproken. Daarvan heb ik geleerd dat zijn huiver voor de bekentenis, voor het uitspreken van wie of wat je bent, heel krampachtig is. Het klopt wel dat elke bekentenis een element van onderwerping in zich draagt, zoals Foucault laat zien in zijn boeken over de geschiedenis van de waanzin, de medische blik en de seksualiteit. De gek leert over zichzelf spreken als gek. Daardoor kan hij aan normalisering worden onderworpen. En dat geldt ook voor de zieke, net als voor de homo's of lesbo's. Door naar jezelf te leren kijken als een individu met een afwijkende identiteit, disciplineer je jezelf. Maar als je het net even anders bekijkt, dan hoeft die bekentenis niet per definitie in onderwerping uit te monden. Voor mijn proefschrift had ik gesprekken gevoerd met een aantal mensen met aids die afzagen van medische behandeling. Het bleek dat zij op heel verschillende en heel creatieve manieren hun weerstand tegen dominante patronen uitten. Die diversiteit schept ruimte voor nieuwe vormen van identiteit. Dat vond ik ook zo mooi aan het project van Ulay op het terrein van St. Anna, dat hij bezoekers van de Werkplaats van St. Anna foto's van zichzelf had laten maken, onder hun eigen voorwaarden: een postmoderne vorm van omgaan met een psychische afwijking.

Postmodern?

Dat mensen de gelegenheid krijgen een beeld van zichzelf te maken zonder diagnose te hoeven stellen, zonder zich te moeten verhouden tot de blik van een therapeut of tot een of andere waarheid.

Vond je die zelfportretten niet erg tam?

Niet braver dan de meeste andere kunstwerken van "De Waan". Alleen de keramische beelden van Yang Shaobin hadden werkelijk iets huiveringwekkends: die verwrongen gezichten en bizarre lijven. Bij de rest ging het eerder om de zorg voor de waan, om getemde waanzin, om liefde en

respect voor gekken. Dat is niet zo verbazingwekkend: want de gekte, de echte waanzin die kom je hier nauwelijks nog tegen. We hebben gekken hun gekte ontnomen.

Heimwee naar de dorpsgek?

Ik constateer slechts dat ongecontroleerde waanzin niet zo gauw meer optreedt, doordat steeds betere medicatie voorhanden is. Door gebruik van psychofarmaca kunnen veel mensen met een psychische afwijking redelijk functioneren. Desondanks weigeren sommige mensen psychofarmaca te gebruiken. Ze ervaren het alsof hen iets wezenlijks wordt ontnomen. Die weerstand interesseert mij; dat heeft niets met nostalgie naar ongetemde gekte te maken.

Maar bij de hut van Atelier van Lieshout stond je wel een beetje te zwijmelen.

Ja, zo'n optrekkje van troep, middenin het bos. Daar zou ik best een tijd in willen wonen. Kampvuurtje erbij. Heerlijk, romantisch. Maar dat heeft niets met gekte te maken.

Vroeger zouden patiënten van St. Anna zich ook zo in het bos hebben teruggetrokken, om zich aan een behandeling te onttrekken.

Dat lijkt me stug. Nee, het is een misverstand het verlangen naar afzondering van een gestoorde op één lijn te stellen met dat van een gezonde. Laatst bezocht ik in Massachusetts de plek waar Henry David Thoreau twee jaar zijn leven in zogenaamde afzondering doorbracht. In zijn boek "Walden" profileert hij zich als een zonderling. Maar hij blijkt er in een fantastisch mooi huisje te hebben gebivakkeerd, slechts op twintig minuten loopafstand van zijn familie en vrienden. Thoreau's houding vertegenwoordigt bij uitstek het verlangen van de gezonde, moderne mens die zich wil terugtrekken uit de wereld waar de treinen rijden. Dat is iets anders als een verlangen naar isolement van iemand met een psychische afwijking. Wat dat betreft zat Atelier van Lieshout er naast.

Heeft ook de antipsychiatrie beweging de gekte geromantiseerd?

Jacob Bee; zonder titel

Zo algemeen kun je dat niet stellen. De antipsychiatrie beweging van de jaren zeventig pleitte voor acceptatie van het abnormale, en heeft veel resultaat geboekt: eindelijk kon weerstand tegen het normale worden gewaardeerd. En wat normaal werd gevonden, kon worden gerelativeerd. Natuurlijk kun je er ook vraagtekens bij stellen. Georges Bataille bijvoorbeeld, werkte de gedachte uit dat waanzin een fundamentele menselijke waarde in zich draagt. Heel interessant. Maar aan die visie kleefde ook een metafysische, bijna religieuze aanbidding van de grensoverschrijding, van de extreme ervaring. En daar kan ik me niet in vinden.

Dat vind je een te makkelijke benadering?

Ja. En het is inmiddels door de praktijk achterhaald. Het verbaasde me trouwens ook dat zoveel kunstenaars nog steeds het beeld van de hersenen gebruiken als metafoor voor gekte. Krien Clevis met de projectie van hersenen op de tafel waar vroeger obducties werden verricht, Kees Bierman

met die enorme hersenpan van zand, en Martin uit den Boogaard met scans van zijn eigen hersenen. Kennelijk is de gedachte dat gekte in de hersenen kan worden gelokaliseerd, heel hardnekkig. In de neurowetenschappen wordt weliswaar nog steeds gezocht naar biologische oorzaken van psychische afwijkingen, maar daarbij richt men zich niet langer op het orgaan, maar op complexe chemische, fysiologische en elektrische interacties binnen het zenuwstelsel. Bovendien hebben de moleculaire biologie en de genetica ons begrip van afwijkingen van welke aard dan ook, nog veel sterker veranderd. Geen enkele kunstenaar van "De Waan" ging daarop in.

Reinier Kurpershoek presenteerde honderd geknakte kruisen ter nagedachtenis aan de patiënten, met op elk kruis het nummer van de patiënt en de doods-oorzaak vermeld, precies zoals in het archief van St. Anna. Had daar in plaats van 'Schizofrenie' kunnen staan: 'Defect X op chromosoom Z?'

De gedachte dat een genetisch defect regelrecht

een psychische afwijking veroorzaakt is inmiddels al weer verlaten. Maar laat ik eerst zeggen dat ik het een enorm indrukwekkend kunstwerk vond. Door patiënten niet bij name te noemen en heel klinisch te diagnosticeren, werd er afstand tot de patiënt gecreëerd, werden ze geobjectiveerd. Dat liet Kurpershoek heel indringend zien. Maar het zou te simpel zijn het monument te actualiseren door de diagnose van vroeger te vervangen door de diagnose van een genetisch defect. Al meer dan twintig jaar wordt er gezocht naar genetische oorzaken van schizofrenie. Daaruit is een verre van eenduidig beeld naar voren gekomen, en bovendien denkt men nu aan een virus als oorzaak: een herpesvirus dat tijdens de zwangerschap genetische veranderingen veroorzaakt. Of aan een seizoensgebondenheid, gecombineerd met complicaties rond de geboorte: een hypothese die voortkomt uit het feit dat de meeste mensen met schizofrenie in de wintermaanden worden geboren. Onderzoek naar DNA verklaart lang niet zoveel als recentelijk nog werd gedacht.

Wat heeft inzicht in moleculaire biologie en genetica met filosofie te maken?

Hannah Arendt schrijft aan het eind van "The Human Condition" dat wetenschappers tot de weinigen behoren die de wereld actief handelend tegemoet treden. Ik denk dat ze gelijk heeft, zeker als je kijkt naar de invloed van de levenswetenschappen op politiek, sociaal, economisch terrein. Daarom is het van groot belang dat filosofen die ontwikkeling analyseren en zich buigen over de gevolgen ervan. Met mijn onderzoek naar het "Human Genome Project" wil ik daaraan een bijdrage leveren.

Wat is het filosofisch belang van jouw onderzoek?

Het "Human Genome Project" beoogt, of beter gezegd beoogde, want het is haast afgerond, het menselijk DNA in kaart te brengen. Niet de genen, de afzonderlijke stukjes DNA die coderen voor eiwitten, stonden daarbij centraal, maar het hele menselijk genoom: de drie miljard

basenparen waaruit de 23 paar chromosomen zijn opgebouwd. Die onderneming was voor mij als filosoof om meerdere redenen interessant. In de genetica heerst een bepaald spreken over 'de mens'. Dat spreken is inmiddels dominant en dus vanzelfsprekend geworden. 'Het' zit in je genen, zeggen we, of inmiddels: 'het' zit in het genoom. Ik wil laten zien hoe dat verhaal vanzelfsprekend kon worden. Daarvoor ben ik teruggegaan naar de periode waarin het "Human Genome Project" van de grond werd getild, eind jaren tachtig. Toen werd zelfs beweerd dat dit project het 'boek des levens' zou schrijven.

Grootspraak van wetenschappers?

Eerder retoriek, die werd ingezet om mensen voor het project te winnen. Het was een gigantisch project, met allerlei politieke, technologische en economische voorwaarden: het vrijmaken van enorme hoeveelheden overheidsgeld, het ontwikkelen van sequentiecomputers, het wereldwijd samenwerken van wetenschappers. Dat laatste was op zo'n schaal pas mogelijk na de eenwording van West-Europa en na de val van De Muur. Voor mij was de weerstand van wetenschappers tegen het project interessant.

Jacob Bee; zonder Reinier Kurpershoek; zonder titel

Weer die term 'weerstand'.

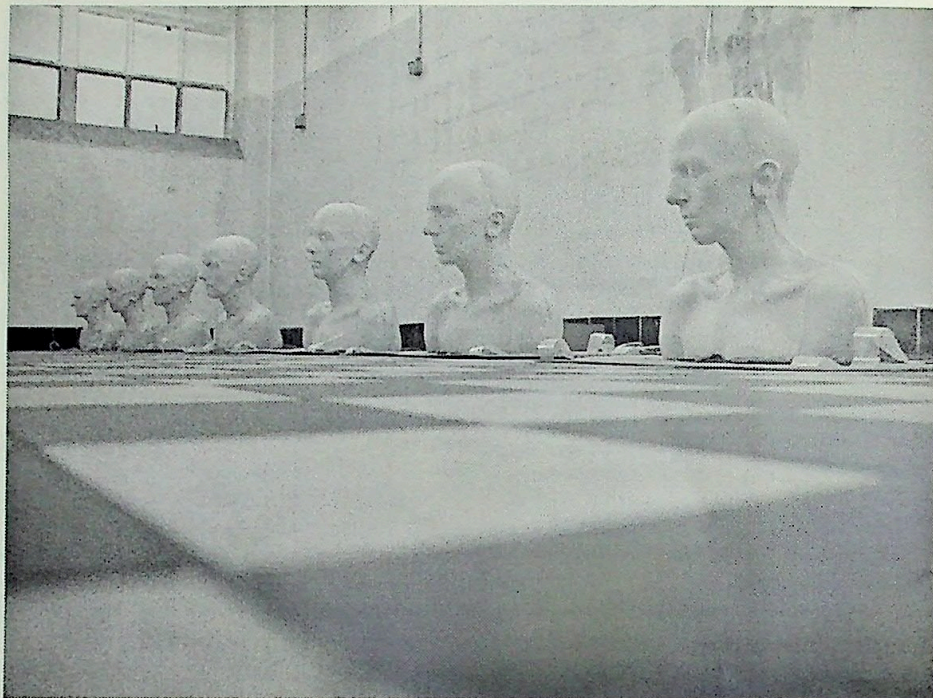
Ja, weerstand vind ik een waardevolle ervaring. Een gevoel van ongemakkelijkheid, dat je serieus moet nemen. Weerstand is de motor van reflectie.

Was je in Venray daarom zo enthousiast over die rij nee-schuddende hoofden van Peter Welz?

Bij die hoofden was iets anders aan de hand. Zoals die afgietsels mechanisch bewogen, gaven ze uiting aan een onbewuste, puur fysieke weerstand. Het werk liet goed zien dat het bij mensen met een psychische afwijking heel moeilijk kan zijn om te beoordelen of je te maken hebt met een puur fysieke of met een beredeneerde weigering. Maar om terug te komen op het "Human Genome Project": veel wetenschappers huiverden alleen al bij de gedachte. Een praktisch bezwaar was dat de planning van het project Oostblokachtige trekjes had, waardoor men bevreesd was voor bureaucratie. Daarnaast introduceerde het project een deductieve wetenschapsbeoefening, die tot dan toe in de levenswetenschappen minder gebruikelijk was. Men was gewend van de afwijking uit te gaan, en aan de hand van wetenschappelijke hypothesen naar oorzaken te zoeken. Het project daarentegen wilde het geheel eerst in kaart brengen. De angst was dat puur telwerk het op hypothesen gebaseerde onderzoek zou verdringen. Ook was er angst voor eugenetica.

Zijn we, nu het project bijna is afgerond, inderdaad op weg naar de wereld van onsterfelijke klonen waarover Michel Houellebecq in zijn roman "Elementaire Deeltjes" fantaseert?

Welnee. De groteske beloftes van het "Human Genome Project" zijn, op zijn zachtst gezegd, bijgesteld. Nu bijna alle basenparen in kaart zijn gebracht, blijkt er niet één 'boek des levens' te zijn. Het blijkt eerder een computemap te zijn, waarin weer nieuwe mappen besloten liggen, vol catalogi waarin weer andere catalogi zijn opgeslagen. Het blijkt veel complexer dan bij aanvang van het project werd gedacht. Het menselijk genoom bleek helemaal niet zo deterministisch te werken. Het model waarbij één gen codeert voor één eiwit, en daarmee voor één eigenschap, moest worden vervangen door een model dat uitgaat van

complexe relaties binnen het genoom. Zo stort iedereen zich nu op de proteomics, een nieuw onderzoeksveld waarin het draait om de werking van eiwitten, de bouwstoffen van het leven.

En de angst voor eugenetica?

De kans dat gentherapie afwijkingen in het menselijk genoom kan herstellen, is voorlopig niet groot. Tegelijk is dat precies het probleem. Juist omdat er geen therapie is voor allerlei afwijkingen die door het "Human Genome Project" in kaart zijn gebracht, is bij prenatale diagnose abortus de enige optie om er 'iets' aan te doen. Dat lijkt heel onschuldig. Jij besluit als individu dat je geen kind wilt met een bepaalde ziekte, dat is dan jouw individuele keuze. Maar de optelsom van al die individuele keuzes leidt ertoe dat een norm wordt gesteld. Bepaalde vormen van mens zijn zullen verdwijnen. Een kind aborteren waarvan je weet dat het de taaislijmziekte heeft, houdt in dat iemand die moeilijk ademhaalt en die 20 jaar, hooguit 30 jaar wordt, niet geboren zou mogen

worden. Dat was de angst van tegenstanders van het "Human Genome Project", en die angst was en is terecht. Er is impliciet een eugenetische tendens in gang gezet.

Welke positie neem jij in?

In mijn onderzoek doe ik geen morele uitspraken vóór of tegen deze ontwikkeling, dat zou heel simplistisch zijn.

Maar wat staat er dan in jouw onderzoek op het spel?

Ik laat me niet dwingen in de positie van de arts-filosoof met een opgeheven vingertje. Wie zegt mij dat de wereld van de filosoof zoveel beter zal zijn dan die van de biotechnoloog? Net als andere filosofen, met name Peter Sloterdijk en Francis Fukuyama, constateer ik dat de levenswetenschappen de wereld ingrijpend gaan veranderen. Maar ik voel niet voor Fukuyama's opvatting dat de menselijke waardigheid en daarmee het politiek

bestel gefundeerd is in 'de menselijke natuur'. Hij vreest dat wanneer de biotechnologie ingrijpt in die natuur, de mens en de politiek zullen veranderen. Daarom pleit hij voor internationale instanties, die de mens moeten beschermen tegen zelf-modificatie.

Sloterdijk is bezicht van sympathie voor eugenetica.

Door journalisten, ja, die niet eens de moeite namen om zijn "Regeln für den Menschenpark" goed te lezen. Daarvan is iedereen onderhand wel overtuigd. Wat ik goed vind van Sloterdijk, is dat hij zijn bespreking van wat hij 'Anthropotechniken' noemt, opneemt in een veel groter verhaal: de geschiedenis van de humanisering van de menselijke soort, een strijd tussen humaniserende en bestialiserende krachten. In de loop van duizenden jaren hebben wij onszelf getemd, gedomesticeerd. Wij bevinden ons dus al lang in een Mensenpark, niet pas sinds de opkomst van de biotechnologie. Laten we dat vooral erkennen, stelt Sloterdijk, en niet doen alsof we aan de zijlijn staan. We moeten niet met onze vinger wijzen naar biotechnologen alsof zij erop uit zijn 'sommige mensen te kweken met zadels op hun rug en andere met laarzen en sporen', zoals Fukuyama schrijft. Wel moeten we de inrichting van ons mensenpark niet aan hen alleen overlaten.

Daartoe roept Sloterdijk op: niet onze handen in onschuld wassen maar het 'spel' van de antropotechnieken actief meespelen.

Sloterdijs bijdrage aan dat zogenaamde spel is weinig concreet.

Dat hoeft ook niet. Hij ziet het als zijn filosofische taak om, met Heideggers "Brief über den Humanismus" in de hand, een nieuwe vorm van humanisme te ontwikkelen.

En wat is jouw bijdrage aan het 'spel' rond de antropotechnieken?

Weerstand een stem geven. Vanzelfsprekendheden relativeren. Mijn analyse van het "Human Genome Project" is niet vrijblijvend. Net als Michel Foucault probeer ik 'history of the present', geschiedenis van het heden, te schrijven. In zijn opvatting is er altijd meer mogelijk dan wat in het heden dominant is. Wat nu vanzelfsprekend

wordt gevonden, heeft een geschiedenis. Ooit waren er alternatieven die het niet hebben gehaald, ooit waren er andere keuzes mogelijk. Zo probeer ik oog te krijgen voor wat zich ook nu nog aandient als het 'andere van het heden'. Zodat het een stem kan krijgen in het debat over biotechnologie. Dat debat moet je niet overlaten aan internationale toezichthoudende instanties, zoals Fukuyama wil.

Medezeggenschap?

Dat klinkt een beetje denigrerend. 'Deliberate sphere' is de Engelse term. Ruimte om te beraadslagen. Dat kan georganiseerd, in de vorm van hoorzittingen waar zowel deskundigen als leken hun ideeën kunnen inbrengen. Maar dat hoeft niet het enige te zijn. Er zijn al vele 'deliberate spheres': NGO's, organisaties van burgers die bezorgd of enthousiast zijn over het een of ander, kerken, buurthuizen, verenigingen, groepen op het internet. Daar worden alternatieve verhalen verteld, en dat sijpelt door: naar de politiek, naar de wetenschap. Daar wil ik een stem aan geven binnen de filosofie.

Kan kunst ook een bijdrage leveren aan het debat over de antropotechnieken?

Kunst kan zich in niches tonen, kunst kan zich meer vrijheden permitteren tegenover het heden. Anders dan in de wetenschap, waar je het wel kunt schudden als jouw verhaal niet strookt met het verhaal dat als het meest ware wordt aangenomen, wordt in de kunst juist het minst vanzelfsprekende gewaardeerd. Altijd blijkt in de kunst dat nog iets anders mogelijk is. Maar of kunst erin slaagt een bijdrage te leveren?

Droegen de kunstwerken van "De Waan" alternatieven aan?

Nauwelijks. Veel kunstwerken sloten naadloos aan bij gangbare clichés of gaven niet al te sterk commentaar op de psychiatrie. De kunstwerken die als monument waren bedoeld, dwongen het meest respect af, zoals de geknakte kruisen van Kurpershoek. En ik was heel benieuwd naar het project van Adriaan Nette. Wat er door de ramen heen te zien was, maakte me nieuwsgierig: een cirkel van stoelen, en flappen met tekst. Ik had

me graag aan een van zijn psychotherapeutische sessies overgegeven, maar hij was er niet, helaas.

Je hebt geen reserves bij kunst waarvoor je zelf iets moet doen?

Helemaal niet. Dan wordt ik gestimuleerd dingen te doen die buiten mijn patroon vallen. Het gaat mij om de ervaring. Of een object of een kunstenaar iets met me doet, me verwacht, op een nieuwe gedachte brengt of erotiseert. Zoals bij die jongen die iedereen een hand geeft.

"Uw nieuwste vriend": Gijs Müller.

Ja, hij woont toevallig bij mij in de buurt en klopte bij mij aan, om kennis te maken. En het eerste wat hij deed was zijn hand uitsteken.

Dat is toch niet zo bijzonder?

Natuurlijk. Maar de wetenschap dat dit die jon-

gen was die mijn nieuwste vriend is, maakte dat het een heel bijzondere gebeurtenis was. Dat is kunst voor mij. En daarom leek me dit project van Adriaan Nette ook heel mooi. Dat er een mediatie mogelijk is, door middel van zo'n sessie. Dat hij je iets kan doen beleven, in een situatie kan plaatsen.

Het geregiseerd worden vind je geen bezwaar?

Het hangt ervan af hoe. Het is belangrijk dat je als toeschouwer niet tot kunstobject wordt gemaakt, niet in een keurslijf wordt gedwongen, niet één specifieke ervaring móet hebben. Dan word je tot een object van de kunstenaar. Dan word je materie van de kunstenaar. Maar als de kunstenaar je iets aanbiedt wat buiten de geijkte paden valt en je de ruimte geeft om het te ervaren, dan kan kunst werken als een 'deliberate sphere'. In plaats van het 'andere van het heden' te onderzoeken, is er dan de mogelijkheid het te ervaren.

Marli Huijer, filosoofarts, is werkzaam als onderzoeker aan de Faculteit der Wijsbegeerte, Rijksuniversiteit Groningen en als Opzij-hoogleraar gender en gezondheid verbonden aan het Centrum voor Gender en Diversiteit, Universiteit Maastricht.

Het gesprek met Marli Huijer vond plaats naar aanleiding van een bezoek aan een manifestatie over kunst en psychiatrie op het terrein van het voormalige psychiatrisch ziekenhuis St. Anna te Venray. "De Waan", 2 mei tot 1 oktober, St. Anna, Noordsingel 39, Venray, do-zo 11-17 uur. Website: www.dewaan.nl

Erik Hagoort in gesprek met:

Kitty Zijlmans (ThRu 1.01) - Antoon van den Braembussche (ThRu 2.01) - Ilse Bulhof (ThRu 3.01) - Rob van Gerwen (ThRu 4.01) - Marcel Cobussen (ThRu 5.01) - Heinz Kimmerle (ThRu 6.01) - Rik Pinxten (ThRu 7.01) - Marjolijn Drenth (ThRu 8.01).

Reacties: hagoort@hum.uva.nl of bureau@lokaal01.org

Literatuur:

Francis Fukuyama; Our Post-Human Future: Consequences of the Biotechnology Revolution. (New York: Farrar, Straus & Giroux, 2002). Michel Houellebecq; Elementaire deeltjes [Roman], in de Nederlandse vertaling van Martin de Haan (Amsterdam: De Arbeiderspers 1999), oorspronkelijke titel Les Particules élémentaires. (Paris: Flammarion 1998).

Marli Huijer; De kunst gewoon te leven. Aids en de bestaansethiek van Foucault. (Amsterdam: Boom, 1996).

Peter Sloterdijk; Regeln für den Menschenpark. Ein Antwortschreiben zu Heideggers Brief über den Humanismus. (Frankfurt am Main: Suhrkamp 1999)

Love